

Za bodoče šolsko leto prosimo ponovno tovariše in tovarišice, da se prijavijo za šolske radio ure, da izvezbajo svoje mladinske pevske zbornice za vzoren nastop in da sestavijo z mladino pokrajinske oddaje. Te naj podajo točno sliko domačega kraja, značilnost tamošnjega ljudstva, domače sege in navade, povesti, pregovore in sploh vse, kar

je tipično za pokrajino. Domače pokrajinske oddaje so važne zlasti zaradi domovinske skupnosti, ki se mora pri mladini valno gojiti. Zato pričakujemo, da dobimo že ob začetku novega šolskega leta čim več takih prijav, katerih izvedbo bo poslušala mladina z zanimanjem in veseljem.

## § 45. na Kočevskem

V kočevskem srezu je nekaj takih šol, ki imajo na osnovi § 45. šol. zakona nemško kot učni jezik v osnovni šoli in v dveh prvih razredih višje narodne šole.

To je gotovo dragocena pridobitev za narodno manjšino, to je po mirovnih pogodbah in po naši zakonodaji zajamčena pravica naših državljanov neslovanske krvi. Te pridobitve, obenem pa tudi naravne pravice ne mislimo kratiti, četudi ima baš učiteljski stan radi omejenih pravic največ skrbi in največ težav. Učitelj je namreč oni činitelj, ki mora prenesti v življenje to pravico in vsled tega je samo učitelju dano da čuti in opazi zlorabe, ki so mogoče ob izvajanju § 45. šolskega zakona.

Ker učiteljstvo naše banovine zanimajo v prvi vrsti one težave, ki jih čuti učitelj manjšinske šole na Kočevskem, naglašamo, da hočemo danes opisati le te težave.

Prva vidna težava nastane vsled tega, ker materinščina malih Kočevčarjev ni knjižna nemščina, nego narečje, ki zasluži to označbo le zato, ker nima lastne književnosti. Narečje, ki ga prinese mali Kočevčar v narodno šolo, je mešanica nemških narečij nekdanjih političnih beguncev, pradedov današnjih Kočevčarjev, dospelih iz raznih krajev takratne nemške države. Nekdanja nemška prosvetna uprava je gladko prezrla dejstvo, da mali Kočevčar ne razume učitelja, če ta govori v knjižnem nemškem jeziku, učitelj se tudi ni brigal veliko za to, če ga deca takoj od prvega dne razume, ali ne. Poučeval je Nemce v nemškem jeziku in s tem je bila zadeva zanj in za t. z. zavedno nemško domačo javnost urejena. To preziranje dejstva, da je domače nemško narečje precej oddaljeno od knjižnega jezika, pa je imelo za posledico, da je dal dom malemu Kočevčarju govoricu doma, v šoli pa je pridobil drugi jezik. Ta drugi jezik je ostal popolnoma ločen od prvega. Kljub temu ni čutil učitelj posebnih težav pri šolskem delu, kajti v javnem življenju se je uporabljala knjižna nemščina in taki meri, da je imel otrok priložnost nabrati potrebne osnovne za napredek v knjižni nemščini, ki se je od domačega narečja vidno razlikovala.

Napaka nemške prosvetne uprave se je pokazala šele ob našem osvobodjenju. V javnem življenju je zgubila prevladujočo vlogo knjižna nemščina, zato je prišel in pride tudi danes mali Kočevčar z vedno skromnejšo zalogo besednega zaklada, na katerega bi moral graditi knjižne nemščine zmožen učitelj. Posledica pa je, da se učitelj na Kočevskem ne more ubraniti misli, da naša država na povsem pasivnem ozemlju te deželice za naš denar umetno vzgaja naraščaj za nemško narodno telo.

Po črki in duhu § 45. šolskega zakona smo dolžni ob gotovih predpogojih poučevati v materinščini otrok; vsled navedenega pa se ne moremo ubraniti prepričanja, da mi, učitelji manjšine na Kočevskem kršimo zakon, kajti materinščina naših malih tujerodcev ni nemščina, nego — kočevščina.

Te ugotovitve nam ne narekuje ozko srčnost, škodoželjnost, šovinizem ali sovraštvo do manjšine na Kočevskem, to dejstvo

vidi in čuti tudi učitelj domačin. In za to dejstvo bi se morala zanimati tudi naša prosvetna uprava, sicer ne zato, da uvede na naših manjšinskih šolah kočevščino kot učni jezik, kar bi sicer lahko storila in bi tudi morala storiti, nego za to, da bi imela močan argument proti onim, ki nekaznovano zlorablajo in delajo na tem, da tudi drugi zlorablajo § 45. šolskega zakona.

Pod vplivom delovanja »Kulturbund« se gospodje narodni voditelji na Kočevskem kaj radi sklicujejo na t. z. občevalni jezik v družini in na podlagi občevalnega jezika hočejo določevati — narodnost. Kočevsko zna vsak član družine, kjer je oče Slovenec, ali kjer je samo mati Slovenka (mešani zakoni), kočevsko zna tudi deca zavednih slovenskih roditeljev. To deca hoče skozi in skozi napadalno usmerjen nemški živelj pobasati v svojo malho in želi, da bi bila ta deca vzgojena, seveda za naš denar in s pomočjo našega učitelja, na osnovi določil § 45. šolskega zakona — za Nemce.

Da hočejo nekateri voditelji nemškega življa na ta način zlorabljati po zakonu zajamčeno pravico do pouka v materinščini, imamo nebroj primerov, in vse kaže, da vodstvo manjšine ne bo lojalno toliko časa, dokler se prosvetna oblast naše banovine ne postavi na edino pametno stališče, da je jezik manjšine na Kočevskem kočevščina.

Druge velika težava je, na katero trči učitelj pri izvajanju § 45. šol. zakona dejstvo, da pod pritiskom gmotno močnejšega in iz tujine podpiranega nemškega življa hoče imeti pouk v »materinščini« to je — v nemškem jeziku, tudi deca iz mešanih zakonov in deca manj zavednega slovenskega življa. Dosedanja praksa, da določa družina sama svojo narodnost, daje osnovno za dolgo vrsto zlorab. Na ta način je mogoče, da se vzgajajo za Nemce »Malneriči«, »Vrtučiči«, sinovi družin, katere sicer klatijo kočevsko narečje, a nemščino poznajo le toliko, kolikor so se je naučili v jugoslovanski šoli in od jugoslovanskega učitelja. Radi ljubege miru bi že spregledal učitelj kak primer take zablode, toda ko temeljito spozna razmere in se prepriča, da ima manjšina na Kočevskem mladi naraščaj večinomale iz mešanih zakonov od nosno od nezavednega, gmotno slabega, od Nemcev odvisnega slovenskega življa, takrat mora postati izvajalec § 45. šolskega zakona trd in nedostopen za zadevne želje voditeljev manjšine, mora povedati svoj »ne dovolim«, ker naša šolska postava sicer ščiti manjšino, ne daje in ne sme pa dati take razlage, katere dovoljuje zlorabo pravice v škodo večinskega naroda.

Da ščiti naš šolski zakon manjšino na Kočevskem, jemljemo vsi učitelji manjšine lojalno na znanje in nam ne pride na misel, da bi delali v tem pogledu ovire, ne moremo in ne smemo pa trpeti zlorabe, ne moremo dovoliti, da bi na osnovi § 45. šolskega zakona vzgajala manjšinska šola iz otrok nezavednih slovenskih družin prirastek manjšinskemu otoku.

Julij Kovač.

## Prvi temelji »Učiteljskega tovariša«

Tri četrta stoletja poteka, odkar je naš stanovski vzornik Andrej Praprotnik pričel polagati temelje našemu »Učiteljskemu tovarišu« in se je ves posvetil temu delu. Priprave so mu toliko dozorele, da je na novega leta dan 1. 1861 napisal proglas slovenskemu učiteljstvu in prijateljstvu šolstva. Po zledu tiste dobe, ko se je poudarjala narodna skupnost in so si hoteli biti ljudje bratje, je naslovil tudi svoj proglas v tem smislu: »Castiti prijatli, mili bratje! Praprotnik naziva svoj časopis — »šolski časnik« — »učiteljski tovariš« mestoma imenuje »učiteljski« z malo začetnico!...

Takoj za svojim uvodom pa prinaša »U. t.« pozdravno pesmico, kakor je bilo tiste čase že sploh v navadi, da so po možnosti vse spravili v vezano besedo. Takole se glasi prva pozdravnica:

Perva besedica »učiteljskega tovariša«

Vam terkam na vrata, me v hišo pustite, Prijazno podajam vam prvič roko! Prostora pri sebi mi kaj dovolite, In gosta sprejmite, vas prosim lepo! Ljubezen do vas me je k vam pripeljala, Ljubezni pa tudi vas prosim za dar, Ta vez naj bi terdno nam serca vezala, Da ločil ne bo nas nobeni vihar.

Skromen je bil prvi letnik našega lista. Tiskarnar Milic ga je tiskal le enkrat na mesec. Pa saj so bile takrat pri nas majhne razmere, ki niso dovoljevale širšega razmaha. Po statistiki posnemam, da je bilo na takratnem Kranjskem v letu 1859. v 288 župnijah duhovnjah:

12 poglobitnih šol, 149 pravih malih šol, 79 še ne prav ustanovljenih šol, skupaj torej 240 šol.

## Enodnevni praktični tečaj za učiteljstvo v Logatcu

V novembru je bil v Cerknici enodnevni strokovni kmetijski tečaj za učiteljstvo logaškega sreza; bila so ves dan le predavanja. Na koncu šolskega leta, 24. junija, se je tečaj nadaljeval, pa ne v obliki predavanj, ampak v obliki ogledovanja, združenega s potrebno razlago. Udeleženci so si ogledali drevnice, njive, travnike, mlekarino in zemljiško knjigo. Tečaj je zelo spretno vodil sreski kmetijski referent g. Konrad Pečevnik.

V gozdni in sadni drevnici je gospod referent pokazal in obrazložil lastnosti tal, obdelovanje in pripravljane zemlje z drugimi kulturami pred nasaditvijo divjakov, setev in saditev, gojenje dreves v posameznih letnikih, upravljanje in gospodarski del drevnic ter razne skušnje z zemljo, s sadnimi vrstami in sortami in načini cepčenja.

V drevnici posestnika g. Isteniča, ki vzgaja drevesca za ves logaški srez, so udeleženci videli, kako se gojijo poleg hrušk in jablan tudi češnje in prilitne hruške, cepljene na kutino. Še bolj so zanimalo temeljito in čisto, z modernim orodjem obdelane njive. G. Istenič je pripovedoval, kako je začel uporabljati boljši način sajenja in obdelovanja ter novejšo zelo praktično poljedelsko stroje, kako so ljudje nevarno in pomilovalno gledali njegovo početje, kako so ga pa potem sami posnemali, ko so videli njegove uspehe in korist njegovih obdelovalnih metod. Na svojem domu je vzorni posestnik pokazal svoj hlev, gnojnice in gnojnično jamo ter orodje, s katerim hitro, nalahko in uspešno obdela svoje polje. Do naprednejšega kmetovanja v vseh panogah so ga privedle nujne gospodarske potrebe, pri čemer je moral računati, kako bi tem več pridelal, obenem pa imel tem manj stroškov pri obdelovanju; nasvete si je iskal v strokovnih knjigah in listih in pri kmetijskih strokovnjakih. Njegovo posestvo je srednje, vendar preživlja, donaja in poplača trud in stroške. Povedal je še marsikatero zanimivost iz svojega gospodarstva, med drugim je poudarjal, koliko knjigovodstva je za kmetovalca nujno potrebnega. Navzoči, ki so že bili na kmetijskih tečajih, kjer so poslušali abstraktna predavanja in videli gospodarstva šolskih zavodov, so lahko spoznali, kako je treba iz naučenega izločiti ono, kar se lahko koristno uporabi na malih kmetijah, kar mali kmet razume in lahko izvede in kar bi moralo postati splošna praksa. Izločevanje pojmljivega, izvedljivega in potrebnega bi bila obenem skupna naloga kmetijskih strokovnjakov, učiteljev, posebno učiteljev kmetijsko-nadaljevalnih šol, oblasti in vseh ustanov, ki imajo

opravka s kmetijsko prosveto med kmetijskim narodom.

Na zemljejniznem uradu so pokazali zemljiške knjige, kako so urejene za celo sodno okrožje in kako se vpisujejo parcele posameznih posestnikov.

V mlekarni je gospod mlekar pokazal vse stroje in naprave za pasteriziranje mleka ter napravljane masla in sira. Povedal je nekaj zanimivosti o rentabilnosti in nerentabilnosti sedanjega mlekarstva in kaj donaja boljše dobičke, prodaja mleka ali izdelovanje masla in sira.

Popoldne so se zbrali udeleženci v občinski posvetovalnici, kjer so se z gospodom referentom še enkrat porazgovorili o vsem, kar so videli dopoldne. Gospod referent je nato pokazal tabelo o kemični analizi zemlje treh znanih posestnikov, iz česar se je lahko sklepalo, koliko kalija in fosforne kisline bi bilo še treba dodati tisti zemlji za posamezne kulture bodisi v kakršni koli obliki; opozarjal je tudi na nekaj najvažnejših stvari pri kmetijstvu v sedanjem letnem času, n. pr. na pojave in zdravljenje svinjske rdečice in nekaj drugih bolezni, na vpeljavo štajerske kokoši in drugo ter dal nekaj navodil za ureditev šolskega vrta in šolskega travnišča.

Način takih tečajev je zelo primeren in koristen, ker se razmotrivajo prilike, kot so v resnici. Učitelj se navadi od preprostih kmetovalcev tudi stvarnostnega izražanja, ki ga lahko pri kmetijskem pouku mnogo uspešneje uporablja kot pa izražanje, ki je običajno v knjigah in pri predavanjih. Treba pa je za take vrste tečajev dobro premišljenega sporeda.

Le žal, da je bila zaradi sklepčnega šolskega dela, prevelike oddaljenosti najboljših interesov in zaradi prenerodnih zvez v srezu udeležba le prav majhna. Sicer se pa bodo tečaji v logaškem srezu še vršili; saj se prilike v raznih letnih časih spreminjajo in je kmetijskih predmetov za ogledovanje vedno na izbiro, zato bodo tečaji zelo v prid ne samo novim, ampak tudi prejšnjim udeležencem.

Enake tečaje naj bi prirejali tudi po drugih srezih. Ker gre za to, da dobe učitelji kmetijsko-gospodarske nauke v čim konkretniji obliki in da jih v taki obliki potem tudi širijo pri predavanjih, pri razgovorih s posamezniki, v kmetijsko-nadaljevalni šoli in v narodni šoli, naj bi oblasti tečaje podpirale in naj bi se povrnil učiteljem vsaj potni stroški, ki so za udeležence iz oddaljenih hribovskih krajev precej veliki. D.

## Ostali sklepi banovinske skupščine

SKLEPI ODSEKA ZA JAVNO DELO IN NADALJEVALNO ŠOLSTVO.

O predlogih tega odseka se je razvila živahna debata, v katero so posegli tovariši Gosak, Dimnik, Mlekuž, Kumelj, Hreščak, Lulik, Bučar, Sestan, Hribar, Ostanek in Hudales. Končno so bili sprejeti naslednji sklepi:

Vesten učitelj, ki opravlja redno svoje šolsko delo, se pripravljaja na pouk, popravlja pismene izdelke svojih otrok ter skrbi za svojo nadaljnjo psihološko in pedagoško didaktično izobrazbo, je tako zaposlen, da mu ne preostaja časa za izvenšolsko delo. Zato smo mnenja, da je šolsko delo prvo in se naj

nikogar ne sili k izvenšolskemu delu, če ne najde za to potrebne časa in nima za to delo veselja.

Ostali pa naj se posvetijo samo eni panogi in postavijo tam celega moža.

Začetnikom se naj ne šteje v zlo, ako se ne udeležujejo samostojno na izvenšolskem polju, ker se morajo najprej vpeljati v delo v šoli in se razgledati po službenem kraju, da spoznajo kulturne in gospodarske razmere svojega službenega mesta.

Po noveli šolskega zakona se naj ukine paragraf, ki sili učiteljstvo k izvenšolskemu delu, ker dopušča da smatrajo razni lajki, da je učiteljstvo dolžno, da jim ustvarja s

vega izhajanja našega »U. t.« Popotoval je po Kranjskem, pa je dospel v vas, kjer je služboval njegov ožji prijatelj. Kot tuje se je pozanimal, kako sodijo ljudje o prijatelju in se je spustil zato z vaščani v pomenek. Vaščan se je najbolj navdušil za novega učitelja kot izvrstnega organista in ga je hitel hvaliti (v dialektu): »Jejtapamej, še nakovlj nakir taega! Tu, tu je raganist tu, ta zna uralat ta, in kok še le pet, pet! Tok zna, tok lep zna, tok prečuden lep, tok nazrečen, nazgruntan lep, tok lep — lep — lep, da Bohnasvari!«...

Prav tako je zanimivo, da je naš list stopil v življenje tudi kot nacionalistično glasilo. Po tedanji navadi so pričakovali odličnike v naših krajih s pozdravom »Vivate!« »Učiteljski tovariš« pa se je postavil proti latinskemu pozdravu. Češ, visoki gostje naj vedo, da stanujejo v naših krajih Slovenci, zato pa jih pozdravljajmo le z našimi domačimi pozdravi. Klic »Slava«, kakor so ga nekateri hoteli uvesti, je neprimerno in ne pove dosti. Odslej bomo pozdravljali le z »Živili!« ali pa »Živijo!« — In tako je tudi obveljalo!

»U. t.« zahteva že v prvem letu svojega obstoja v posebnem članku: Narodni duh v šolo! Svoj članek zaključuje s prepričanjem, da bodo slovenski učenci lepo »vzrejeni«, ter kot taki velika sreča in veljava svojega naroda in domovine. S tem pa bodo izpolnjene pesnikove besede, ki pravijo:

»Še narodnost, o! ni pregnana, dokler je v mlade serca vžgana!«

Marsikdo bi dandanes lahko s pomilovalnim nasmeškom ocenjeval pisanje prvega letnika našega lista. Češ, v kako skromnih, majhnih razmerah se je sukal naš list. Pa pomislimo, da je prav naš »U. t.« najstarejši še izhajajoči slovenski list. Za tiste čase pa je nudil veliko, čeprav sta mu bila obseg in izhajanje skromna. O tem pričajo

zgovorno različni dopisi, najvernejša slika prosvetnih in šolskih razmer tedanje dobe.

Prepuščam besedo mojemu davnemu ožjemu krajanu, učitelju Jožetu Kastelicu, ki je poučeval v času prvega izhajanja našega »U. t.« v Sv. Križu nad Litijo, ali kakor so mu takrat rekli: Sv. Križ poleg Turna. (Turn se imenuje graščina, ki stoji še danes, tisti čas pa je bila last grofa Pacea, znanega avstrijskega velikaša, pri katerem je služboval velikiškij rojak France Levstik, ki je bil domači učitelj obeh Paceaevih sinov).

Dne 10. malega travna 1861 piše Kastelic:

»Mili učiteljski tovariš! Resnično smo te vsi slovenski učitelji potrebovali kakor riba vode. Prav veliko si že prinesel, kar nam učiteljem na deželno veliko pri odreji mladine koristi... Pretekle velikonočne praznike me je obiskal verli učenik g. J. E. iz Ljubljane. Pravil mi je kako on mladino vadi ob enem čerke poznati in pisati. Ali on uči le v enem razredu, zatorej mu teknejo njegove učilne pravila. Ali mili »Tovariš«, pri nas na deželi je vse drugače. Jez imam tri razrede-pervence, tiste, ki že nekaj brati znajo in večje, ki so že bolj izurjeni — vse skup v eni sobi izbi. Učim pa tako le: Med tem, ko se večji vadijo pisati, učim pervence čerke, in tisti, ki čerke že dobro poznajo, se vadijo sami iz šolske knjižice brati.«

»Vrednik« »Učit. tov.« pa mu kar pod črto objublja v kratkem daljši strokovni članek. Na hitro roko pa mu vrže naslednje vodilo: »Škerbi, da boš vsem učencem vedno dajal kaj koristnega in mikavnega opraviti, in da boš zmiraj na vse in vsakega posebej gledal in pazil. Težavno je učiti v namešanih šolah, a ravno tu učitelj pokaže, ali je pravi šolski mojster (solmašter) ali ne.«

Res zanimive slike iz časov prvega letnika našega današnjega »Učiteljskega tovariša«.

Jože Zupančič.